

OITS ASR VABOSI

Ergasheva Malikaxon Turdaliyevna

*Namangan viloyati Norin Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi mahsus fan o'qituvchisi*

Email: otamirzaevoybek9990@gmail.com

Telefon: +998907926365

Annotatsiya: *Ushbu infeksiya keng tarqalgan kasalliklardan biri bo'lgani uchun muhofaza tadbirlari ijtimoiy hayotning barcha soha vakillari ishtirokida olib borilishi lozim. Har bir yigit-qiz bu infeksiyaning tarqalish yo'llari, uning oldini oladigan tadbirlardan xabardor bo'lishi va o'zini undan ehtiyot qilishi kerak ushbu maqolada OITS haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *OITS, OITV, OIV, SD4+, immun ferment taxlili, antiretrovirus terapiya.*

OITS (orttirilgan immun tanqisligi sindromi) – OITV (odam immun tanqisligi virusi) tomonidan chaqiriladigan kasallik. Kasallik inson immun tizimini o'zgartiradi, infeksiya va boshqa kasalliklarga sezuvchanlikni oshiradi. Agar bu sindrom rivojlansa, sezuvchanlik yanada oshadi. OITV virusi odamning barcha to'qimalarida uchraydi, zararlangan odamning organizmiga ichki suyuqliklari orqali yuqadi. Masalan, sperma, qin ajralmasi, qon va ko'krak suti orqali tarqalishi aniqlangan. OITV — OITSning rivojlanishi sababidir. Ba'zi hollarda esa virus bilan zararlangan odamlarda OITS rivojlanmasligi mumkin. OITS ko'p hollarda OITVni o'z vaqtida davolamaslik natijasida yuzaga keladi. OITV asosan 3 yo'l bilan: onadan bolaga, qon va jinsiy aloqa orqali yuqadi. Bugungi kunda dunyoda bu kasallik ham keng tarqalgan bo'lib, har yili dunyo bo'ylab 1,5 milliondan ortiq odam OITV bilan kasallanadi [1].

UNAIDS ma'lumotlariga ko'ra: OITV bilan kasallanganlar soni — 2020 yilda dunyo bo'ylab taxminan 37,7 million kishini tashkil etdi. Ulardan 36 millioni kattalar va 1,7 millioni 0–14 yoshli bolalardir. Yarimdan ko'pi (53 foiz)

ayollar va qizlar edi. O‘zbekistonda 2020 yil ma'lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda ushbu kasallik bilan kasallanganlar soni 58 mingtani tashkil etadi. Tuzalganlar – 2800 nafar. 2020 yil ma'lumotlari bu kasallikdan 1000ga yaqin odam o‘lganini ko‘rsatadi. Yangi OITV infeksiyalarining 1,3 millioni 15 yoshdan oshganlar, 160 ming nafari 0–14 yoshli bolalar orasida kuzatilgan. OITV testi orqali 2020 yilda butun dunyo bo‘ylab OITV bilan kasallanganlarning taxminan 84 foizi OITV holatini bilishgan. Qolgan 16 foizi (taxminan 6,0 million kishi) hali ham OITV testi xizmatlaridan foydalanishga muhtoj. OITV testi OITVning oldini olish, davolash, o‘zini parvarish qilish uchun muhimdir. OITVni davolash imkoniyati — 2020 yil iyun holatiga ko‘ra, dunyo bo‘ylab OITV bilan kasallangan 28,2 million kishi (75 foiz) antiretrovirus terapiya (ART)dan foydalanmoqda. Bu 9,5 million odam hali davolanish imkoniyatini kutayotganini anglatadi [2-3].

OITVni davolashga kirishish OITSni jamoat salomatligiga tahdid sifatida tugatish bo‘yicha global sa'y-harakatlarning kalitidir. OITS bilan bog‘liq o‘limlar 2004 yilda eng yuqori cho‘qqisiga chiqqandan beri 64 foizga va 2010 yildan beri 47 foizga kamaydi. 2020 yilda dunyo bo‘ylab OITS bilan bog‘liq kasalliklardan 680 000 ga yaqin odam vafot etdi, 2010 yilda bu ko‘rsatkich 1,3 millionni tashkil etgan. Mintaqaviy ta'sirini aytadigan bo‘lsak OITV bilan kasallanganlarning katta qismi past va o‘rta daromadli mamlakatlarda. 2020 yilda Sharqiy va Janubiy Afrikada 20,6 million kishi (55 foiz), Osiyo va Tinch okeanida 5,7 million (15 foiz), G‘arbiy va Markaziy Afrikada 4,7 million (13 foiz) va 2,2 million kishi (6 foiz) G‘arbiy va Markaziy Yevropa va Shimoliy Amerikada OITV bilan kasallangan. Butunjahon OITSga qarshi kurash kuni 1988 yildan beri har yili 1 dekabrda OITV infeksiyasi tarqalishi natijasida yuzaga kelgan OITS pandemiyasidan xabardorlikni oshirish va kasallikdan vafot etganlarning xotirasiga bag‘ishlangan xalqaro kundir.

Orttirilgan immun tanqisligi sindromi (OITS) – retrovirus guruhiga mansub virus qo‘zg‘atadigan kasallik bo‘lib, ikki davrga bo‘linadi: OIV infeksiyasi va bevosita OITS (SPID) davri. OIV infeksiyasi davri odam organizmida virus bor, lekin kasallik alomatlari hali namoyon bo‘lmagan

davr. Virus deyarli bir vaqtda Parijda professor Lyuk Montanye hamda AQShda professor Gallo boshchiligidagi olimlar tomonidan kashf etilgan (1983-yil). Bu virus odamning immunitet tizimiga tanlab ta'sir ko'rsatadi, ayniqsa, SD4+ immun hujayralariga qirg'in keltiradi. Virus odam organizmiga tushgach, 2–3 kundan so'ng, 25–30% hollarda birlamchi infeksiya davriga xos alomatlar kuzatilishi mumkin. Bu „o'tkir serokonversiya sindromi“ deb ataladi, bunda harorat ko'tariladi, tunda terlash, bo'g'imlar va bosh og'rig'i, loxaslik, qayt qilish, ich ketishi, badanda, ayniqsa, uning yuqori qismida toshmalar paydo bo'lishi mumkin. Bu alomatlar odam organizmiga tushgan virus ta'siriga immunitet tizimi ma'lum darajada javob qaytarish reaksiyasi bilan bog'liq. Lekin bu davrda antitelolarni aniqlash natija bermaydi, chunki immunitet tizimining javobi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Kasallikning bu davri 8–10 yilgacha, ba'zan undan ham uzoq davom etishi mumkin. Hozirgi kunda amaliyotda

OIV infeksiyasi tashxisini qo'yish qonda kasallik virusiga qarshi paydo bo'lgan antitelolarni aniqlash – immun ferment taxlili (IFT) reaksiyasiga asoslangan. Dastlabki antitelolar virus organizmga tushgach, 3 haftadan so'ng shakllana boshlasa ham, qo'llanadigan diagnostikumlar ularni ilg'ay olmaydi. Shu bois, odamga ushbu infeksiya ilashgani to'g'risida virus organizmga tushganidan so'ng 90 kun o'tkazib olingan tekshirish natijasiga qarab xulosa chiqarish mumkin [4].

OITS OIV infeksiyasining yakuniy davri hisoblanadi. Virus bilan organizm o'rtasidagi kurash uzoq davom etib, virusning ustunligi bilan tugaydi. Shu vaqtdan OITS davri boshlanadi. Bu davrda odam organizmi har qanday mikrobgga bardosh berish xususiyatini yo'qotadi. Jumladan, nafas, me'da-ichak, siydik yo'llarida doimo mavjud bo'lgan va kasallik qo'zg'ata olmaydigan mikroblar ham faollashib, turli xastaliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Ularning namoyon bo'lishi organizmda yuzaga kelgan OITS holati bilan bog'liq bo'lgani uchun, ushbu guruhga kiruvchi kasalliklar jamlangan holda OITS bilan bog'liq (assotsirlangan) infeksiyalar deb ataladi. Bular bakterial

infeksiyalar, zamburug‘li kasalliklar, viruslar qo‘zg‘atadigan kasalliklar, Kaposhi sarkomasi va hokazo.

Kasallik virusi erkaklar shahvatida, ayollarning jinsiy a‘zolari chiqindilarida va ko‘krak sutida bo‘ladi. Shuning uchun OITS asosan, uch xil yo‘l bilan yuqadi: qon orqali, jinsiy aloqa vositasida va infeksiya yuqqan onadan homilasiga vertikal yo‘l bilan o‘tadi.

OITS bilan og‘riganlarning ko‘pchiligini narkomanlar(giyohvandlar), fohishalar, gomo va biseksuallar tashkil etadi. OITS organizmga jinsiy aloqa, parenteral muolajalar (nosteril igna, shprits va boshqa tibbiy anjomlar ishlatilganda), inifitsirlangan qon va uning o‘rmini bosuvchi dorilarni qo‘llash, a‘zo va to‘qimalarni ko‘chirib o‘tkazish (transplantatsiya) vaqtida,shuningdek, virusni yuqtirib olgan onadan homilaga homiladorlik davrida, tug‘ish jarayonida va go‘dak emiziladigan bo‘lsa, ko‘krak suti bilan yuqib qolishi mumkin.

O‘zbekistonda OIV/OITS bilan bog‘liq masalalar Sog‘liqni saqlash vazirligining OIV/OITS xizmati tomonidan amalga oshiriladi. Respublika OIV/OITS markazi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi OIV/OITS markazi, Toshkent shahar va viloyatlar OIV/OITS markazlari o‘z hududlarida ushbu soha faoliyati bilan bog‘liq barcha profilaktik, epidemiologik, laboratoriya tekshiruvi, davolash tadbirlarini olib boradi. Har bir markaz qoshida o‘z ixtiyori bilan laboratoriya tekshiruvi uchun kelganlarni sir saqlagan holda tekshiradigan anonim xonalar mavjud. Maqsadli guruhlar giyohvandlar va seksilog xodimlari bilan virus yuqib qolishining oldini olish maqsadida xufiyona ish olib boradigan Ishonch punktlari (IP) ham ishlaydi.

Belgi va alomatlari

OIV infeksiyasining uchta asosiy bosqichi mavjud: o‘tkir infeksiya, klinik kechikish va OITS.

O‘tkir infeksiya

OIV infeksiyasidan keyingi dastlabki davr o‘tkir OIV, birlamchi OIV yoki o‘tkir retrovirus sindromi deb ataladi. Ko‘pgina odamlarda gripp, mononuklyoz

yoki bezli isitma kabi kasallik ta'sir qilishdan 2-4 hafta o'tgach rivojlanadi, boshqalari esa sezilarli alomatlarga ega emas. Simptomlar 40-90% hollarda uchraydi va ko'pincha isitma, yirik limfa tugunlari, tomoqning yallig'lanishi, toshma, bosh og'rig'i, charchoq va/yoki og'iz va jinsiy a'zolarining yaralari. 20–50% hollarda paydo bo'ladigan toshma magistralda o'zini namoyon qiladi va u klassik tarzda makulopapulyardir. Ba'zi odamlar ushbu bosqichda opportunistik infeksiyalarni ham rivojlantiradilar. Gastrointestinal simptomlar, masalan, qusish yoki diareya paydo bo'lishi mumkin. Periferik neyropatiya yoki Guillain–Barre sindromining nevrologik belgilari ham paydo bo'ladi. Alomatlarning davomiyligi o'zgarib turadi, lekin odatda bir yoki ikki hafta.

Ushbu alomatlar ko'pincha OIV infeksiyasining belgilari sifatida tan olinmaydi. Oila shifokorlari yoki shifoxonalar o'xshash belgilarga ega bo'lgan ko'plab yuqumli kasalliklardan biri sifatida noto'g'ri tashxis qo'yishlari mumkin. Noma'lum isitmasi bo'lgan va yaqinda OIV bilan kasallangan bo'lishi mumkin bo'lgan odam infeksiyani yuqtirganligini aniqlash uchun test o'tkazishi kerak.

Klinik kechikish

Dastlabki alomatlardan keyin klinik kechikish, asimptomatik OIV yoki surunkali OIV deb ataladigan bosqich keladi. Davolashsiz, OIV infeksiyasining tabiiy tarixining ushbu ikkinchi bosqichi taxminan 3 yildan 20 yilgacha (o'rtacha 8 yil) davom etishi mumkin. Odatda, boshida alomatlar kam yoki umuman bo'lmasa-da, bu bosqichning oxiriga yaqin ko'p odamlar isitma, vazn yo'qotish, oshqozon-ichak muammolari va muskullar og'rig'ini boshdan kechirishadi. Odamlarning 50% dan 70% gacha bo'lgan qismida, shuningdek, 3 oydan 6 oygacha bo'lgan limfa tugunlarining bir nechta guruhining (chanoqdan tashqari) tushunarsiz, og'riqsiz kengayishi bilan tavsiflangan doimiy umumiy limfadenopatiya rivojlanadi.

Garchi OIV-1 bilan kasallangan odamlarning aksariyati aniqlangan virusli yukga ega bo'lsa-da va davolash bo'lmasa, oxir-oqibat OITSGa o'tadi, ammo kichik bir qismi (taxminan 5%) antiretrovirus terapiyasiz CD4+ T hujayralarining (T yordamchi hujayralari) yuqori darajasini 5 yil yoki undan

ko'proq muddatga saqlab qoladi. Ushbu shaxslar „OIV nazoratchilari“ yoki uzoq muddatli progressiv bo'lmaganlar (UMPB) sifatida tasniflanadi. Yana bir guruh antiretrovirus davolashsiz past yoki aniqlanmaydigan virus yukini saqlaydiganlardan iborat bo'lib, ular „elita nazoratchilar“ yoki „elita bostiruvchilar“ deb nomlanadi. Ular kasallangan har 300 kishidan 1 nafarini tashkil qiladi.

OITS

Orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi (OITS) CD4+ T-hujayralari soni 1 mikrolitr uchun 200 hujayradan kam bo'lgan OIV infeksiyasi yoki OIV infeksiyasi bilan bog'liq o'ziga xos kasalliklarning paydo bo'lishi sifatida aniqlanadi. Maxsus davolash bo'lmasa, OIV bilan kasallangan odamlarning qariyb yarmi o'n yil ichida OITSni rivojlantiradi. OITS borligi haqida ogohlantiruvchi eng keng tarqalgan dastlabki holatlar pnevmokist pnevmoniyasi (40%), OIVni yo'qotish sindromi shaklidagi kaxeziya (20%) va qizilo'ngach kandidozidir. Boshqa umumiy belgilar orasida takroriy nafas yo'llarining infeksiyalari mavjud.

Profilaktika

Ushbu infeksiya keng tarqalgan kasalliklardan biri bo'lgani uchun muhofaza tadbirlari ijtimoiy hayotning barcha soha vakillari ishtirokida olib borilishi lozim. Har bir yigit-qiz bu infeksiyaning tarqalish yo'llari, uning oldini oladigan tadbirlardan xabardor bo'lishi va o'zini undan ehtiyot qilishi kerak

O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A.Karimov bejiz aytmaganlar OITS Orttirilgan Immunitet Tanqisligi Sindromi “Sog'lom avlod deganda, men faqatgina jismonan baquvvat farzandlarimizni emas, balki ruhan va fikran sog'lom, mustahkam e'tiqodli, ma'lumotli, ma'naviy boy, o'z Vatanini sevuvchi, mard avlodni ham ko'zda tutaman”. Bir necha yildirki, OIV kasalligi dunyo hamjamiyatini tashvishga solib turgan kasalliklardan biri sanaladi. 1981 yilda ilk bora ro'yxatga olingan ushbu infeksiya bugunga kelib pandemiya darajasiga yetdi. Bugun ushbu kasallik kirib bormagan mamlakat, davlat yoki hududning o'zi qolmadi [1-5].

OIV nima? OIV- odam immun tanqislik virusi. OIV asosan odamning immun tizimini zararlaydi, oqibatda inson yuqumli kasalliklarga beriluvchan boʻlib qoladi. OIV infeksiyasi yuqumli kasallik boʻlib, u hamma bosqichida yuqumlidir. OITS nima? OITS-«Orttirilgan Immunitet Tanqisligi Sindromi» boʻlib, odam organizmida immunitet (himoya kuchlarining) yoʻqolishi bilan kechuvchi xavfli yuqumli kasallikdir. OITS - OIV infeksiyasining oxirgi (terminal) bosqichi. OIV va OITS tarixi Dunyo olimlarining fikriga koʻra,OITS dastlab Afrika qitʼasidan kelib chiqqan boʻlib, kasallikni qoʻzgʻatuvchi virus ushbu qitʼada yashovchi maymunlardan odamlarga yuqqan va dunyo boʻylab tarqalgan. OITS toʻgʻrisidagi ilk maʼlumotlar 1981 yillarda AQShda paydo boʻldi. Kasallik birinchi marotaba besoyqolboz erkaklar oʻrtasida immunitetni keskin pasayib ketishi natijasida yuzaga kelgan xavfli oʻsma kasalligi tufayli aniqlandi. Kasallikni keltirib chiqaruvchi virusni esa 1983-yili OITS bilan kasallangan bemorlardan bir-biridan mustaqil ravishda ikki olim: AQShda Robert Gallo va Fransiyada Lyuk Montanʼelar ajratib oladilar. Bir yildan soʻng bu kasallik Yevropa va dunyoning boshqa mamlakatlarida ham qayd qilingan. Hozir OITS deyarli barcha davlatlarda tarqalganligi uchun u «XX asr vabosi» deb ham ataladi.

OITS “Tarjimai holi”dan satrlar OITS epidemiyasining boshlanish vaqti deb 1970 yillarning oxiri va 1980 yillarning boshi qabul qilindi. 1981 yil 5 iyun - AQSh kasalliklarining oldini olish boʻyicha nazorat markaziga besh nafar fuqaro gʻayrioddiy kasallik bilan ogʻrigani haqida ilk maʼlumot kelib tushdi. 1982 yil, sentyabr – Matbuotda ilk bor OITS atamasi paydo boʻldi, unga taʼrif berildi va AQSh hamda Gʻarbiy Yevropada uning ustidan rasmiy kuzatuv olib borila boshlandi. 1982-1983 yillarda OITSning qonni qayta quyish va giyohvand moddalarni qon tomiri orqali kiritish bilan bogʻliqligi aniqlandi.1985 yil- OIV/OITSning asosiy oʻtish yoʻllari aniqlandi.1985 yil- MDH davlatlari hududida OITS bilan ogʻrigan ilk bemor qayd etildi.1985 yilda OITS bilan kurashish uchun birinchi dori– azitimidinning (AZT) birinchi sinovlari

boshlandi. Mazkur dori kasallikni butunlay tuzatmasa ham, kasallik rivojlanishini sekinlashtiradi.

1987 yil- Butunjahon Sog'liqni saqlash tashkilotining OITS bo'yicha global dasturi ishlab chiqildi. 1988 yil- BMT tomonidan 1dekabr –Xalqaro OITS ga qarshi kurash kuni deb e'lon qilindi. 1989 yilda aholini va barcha donorlik qonlarini ommaviy majburiy ko'rikdan o'tkazilganligiga qaramasdan, Elista va Rossiyaning janubidagi boshqa shaharlarda deyarli 250 bolaga immunitet taqchilligi virusi yuqqanligi ma'lum bo'ldi. 1996 yil-OITS bo'yicha Vankuverda o'tgan xalqaro konferensiyada OITSGa qarshi yangi dori vositalari yaratilgani ma'lum qilindi. 2001 yil- BMT Bosh assambleyasi OITSGa qarshi "Global inqiroz-global harakat" dasturini e'lon qildi. OITS qanday yuqadi? OITS kasalligining yuqish yo'llari juda xilma-xil. Virus bemor odam organizmidagi hamma biologik suyuqliklar - qon, sperma, qin ajratmasi va ko'krak sutida uchraydi. Shuni ham ta'kidlash zarurki, u so'lak, ko'z yoshi, ter, siydik va najasda ham aniqlangan, lekin ularda virus konsentratsiyasi juda kam miqdorda bo'lgani sababli, kasallik chaqirish qobiliyatiga ega emas.

Kasallik 3 xil yo'l bilan yuqadi. Birinchi- himoyalangan jinsiy aloqa orqali- tabiiy yo'l bilan. Ikkinchi- parenteral, ya'ni sun'iy yo'l, teri va shilliq qavat butunligining buzilishi bilan kechadigan muolajalarda nosteril tibbiy asboblardan foydalanganda, ayniqsa umumiy igna, shprints bilan giyohvand moddalarni qon tomiriga yuborganda, soqol olish uskunalari va tish yuvish vositalari umumiy ishlatilganda, teriga rasm solganda (tatuaj), tekshirilmagan qon va qon mahsulotlari quyilganda, a'zo va to'qimalar ko'chirib o'tkazilganda. Uchinchi esa vertikal, tabiiy yo'l, ya'ni OIVni yuqtirib olgan homilador ayoldan homilaga yoki chaqaloqqa yuqishi (OIV bolaga ona qornidaligida, tug'ish jarayonida va tug'ilgandan so'ng ona suti orqali yuqishi mumkin). Virus bilan ko'proq kasallangan xavfli (ya'ni kasallikka moyil) guruhlar vakillari, bulargiyohvandlar, tartibsiz jinsiy hayot kechiruvchilar, fohishalar, mehnat migrantlari, bir so'z bilan aytganda, sog'lom turmush tarzidan yiroq bo'lgan shaxslar.

Quyidagi hollarda OIV infeksiyasi yuqmaydi. Yo‘tal yoki aksa urganda, Qo‘l berib salomlashish, quchoqlashish yoki o‘pishishda, Umumiy idish-tovoqlar orqali, Dush qabul qilishda, Basseynda cho‘milganda, Hashorotlar (chivin, burga, bit) chaqqanda, Hojatxonadan foydalanganda, Eshiklar tutqichini ochib kasal yotgan palataga kirishda, Bemor bilan muloqotda, Telefonda gaplashganda, Auditoriyada ma‘ruza eshitishda, Jamoa avtoulovidan foydalanganda. Oritirilgan Immun Virusining chidamliligi: OIV tashqi muhitning fizik-kimyoviy omillariga o‘ta ta‘sirchan. 56°C da 30 daqiqa qizdirilganda OIVning yuqish darajasi keskin kamayadi, yuqori haroratda virus o‘z faoliyatini tezda yo‘qotadi. Virus atseton, efir, etanol, 0,3 % li H2O2 eritmasi, 0,5 % fenol, 0,2 % natriy gidroklorid va boshqa dezinfeksiyalovchi moddalarga ham o‘ta ta‘sirchan. Oftobda quritishga va UB nurlarga nisbatan chidamli. Virusning yuqumliligi uy haroratida 4-6 kun saqlanib qoladi. OITS kasalligining belgilari:

Kasallikning yashirin davri o‘rtacha 3-4 haftadan 5- 6 oy, hatto 2-5 yilgacha davom etib, so‘ng OIV infeksiyasining klinik belgilari namoyon bo‘ladi. Bunda kamquvvatlik, ishtaha pasayishi, kechalari terlash, uzoq vaqt sababsiz tana haroratining ko‘tarilishi, limfa tugunlari (jag‘ osti, qo‘ltiq osti, chov)ning kattalashuvi kuzatiladi, terida toshmalar paydo bo‘ladi. Shuningdek, ich ketishi (diareya), sababsiz o‘pka shamolashlari (atipik pnevmoniya) holatlari, odamning keskin ozib ketishi, xavfli o‘smalarning rivojlanishi yuzaga keladi. Avj olish davrida bemor sariq kasal, sil, nafas yo‘llari va oshqozon ichak tizimini zararlovchi turli kasalliklarga beriluvchan bo‘lib qoladi. Tanada yuzaga kelgan boshqa kasalliklarning asorati tufayli inson hayotdan ko‘z yumadi. Kasallik muqarar o‘lim bilan tugaydi. Eslatma: Sog‘lomdek bo‘lib ko‘ringan odamdan SPID yuqtirib olishingiz mumkin.

SPID virusi kirgandan so‘ng kasallikning birinchi belgilari namoyon bo‘lishiga qadar bir necha oy yoki yillar o‘tishi mumkin, lekin kasallangan odam jinsiy aloqa yoki igna berish orqali boshqalarga xam ushbu kasallikni yuqtirishi mumkin. Statistika Butunjahon Sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, bugungi kunda dunyo bo‘yicha OIV infeksiyasi bilan yashayotganlar soni 33.4

mln bo‘lib, har yili 2.7 mln odam OIV infeksiyasini yuqtirib olmoqda. Shulardan 430 mingini 15 yoshgacha bo‘lgan bolalar tashkil etadi. Har yili 2 mln nafar inson u bilan bog‘liq asoratlardan vafot etmoqda. 2009 yil 31 dekabrda so‘nggi rasmiy ma‘lumotlarga ko‘ra har 100 ming aholidan - Rossiya Federatsiyasida 250.6, Ukrainada – 161.0, Belarusda – 79.5, Qozog‘istonda – 20.8, Tojikistonda – 7.2 nafari OIV bilan kasallangan. OITS kasalligining O‘zbekistondagi ahvoli. O‘zbekiston Respublikasida OITS epidemiyasi 1987 yildan boshlangan.

1987 yildan 01.11.2003 yilga qadar Respublikamizda 3531 nafar OIV virusi yuqqan shaxslar ro‘yxatga olingan. OIV bilan ro‘yxatga olingan shaxslarning 60 nafarini chet el fuqarolari tashkil etadi. Respublikada jami qayd etilgan 3531 nafar OIV yuqqan shaxslarning 11 nafari 15 yoshgacha bo‘lgan bolalardir, 2916 nafari erkaklar va 615 nafarini ayollar tashkil etadi. OIV bilan ro‘yxatga olingan shaxslarning 473 nafariga kasallik jinsiy yo‘l bilan, 1960 nafariga qon orqali, 1098 nafariga noaniq yo‘l (qaysi yo‘l bilan yuqqanligi tekshirilmoqda) bilan yuqqan. Respublikamizda OITS kasalligi natijasida vafot etganlar soni 101 nafarni tashkil etadi. Vafot etganlarning 70 %da atipik pnevmoniya holati aniqlangan. Biroq rasmiy statistika virus yuqqanlarning real sonini ko‘rsatmaydi, chunki haqiqatda rasmiy ro‘yxatdan o‘tkazilgan OIV bilan zararlangan bir kishiga shifokorlar tomonidan ro‘yxatga olinmagan 5-8 virus tashuvchilari to‘g‘ri keladi [6].

OITSning davosi bormi? Kasallik epidemiyasi 20 yildan ortiq vaqtdan buyon davom etayotgan bo‘lsada, hanuzgacha kasallikning davosi topilmagan. Hozirgi kunda dunyoning yetakchi olimlari tomonidan OITS kasalligini keltirib chiqaruvchi OIV virusiga qarshi vaksina yaratish borasida olib borayotgan ishlari samarasiz bo‘lmoqda. OITSni davolash uchun kasallik yuzaga kelganda qo‘llanilayotgan bir qator dori-darmon vositalari kasallikka chalingan be‘morlarning ahvolini bir oz yaxshilashga yordam beradi xalos. Lekin butunlay sog‘ayib ketishlari uchun yordam bera olmaydi. Kasallikni yuqishini va tarqalishini oldini olishning birdan bir yo‘li kasallik va uning oqibatlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarga ega bo‘lish va ushbu ma‘lumotlarni boshqalar

o`rtasida ham keng yoyishdir Respublikamizda ushbu xavfli illat tarqalishining oldini olish borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda?

O`zbekiston Respublikasining 1999 yil 19 avgustda qabul qilingan “Odamning immunitet tanqisligi virus bilan kasallanishning oldini olish to`g`risida”gi qonunida aytilganidek, 16 yoshga to`lmagan shaxslar har oyda eng kam oylik ish haqqi miqdorida davlat nafaqasini olishi va O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida nogiron bolalar uchun belgilangan imtiyozlardan foydalanish huquqlariga egadirlar. OIV kasalligini yuqtirgan va OITS ga duchor bo`lgan bemorlar bilan mehnat shartnomasini bekor qilish, ularni ishga, ta`lim muassasalariga, tibbiy yordam ko`rsatuvchi muassasalarga qabul qilishdan bosh tortish hamda ularning boshqa huquq va qonuniy manfaatlarini cheklash, xuddi shuningdek, ular oila a`zolarining turar joy huquqlari, boshqa huquq va qonuniy manfaatlarini cheklash taqiqlanadi.

O`zbekistonda bu kasallik tarqalishiga qarshi bir qator xayrli ishlar amalga oshirilmoqda. Yurtimizning barcha hududlarida aholi, ayniqsa yoshlar o`rtasida kashandalik, giyohvandlik va OIV infeksiyasining oldini olishda sog`lom turmush tarzini targ`ib qilish bo`yicha juda ko`p ma`ruzalar va suhbatlar uyushtirilmoqda. OIV infeksiyasining oldini olish chora-tadbirlari: Shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish, ya`ni faqat shaxsiy ustara, tish cho`tkalari, qaychi va boshqalardan foydalanish; Tibbiy muolajalar olish zarurati bo`lganda faqatgina bir marotaba ishlatiladigan tibbiy anjomlardan, ya`ni bir martalik rezina qo`lqoplardan hamda shaxsiy shprits va ignadan foydalanish,; Quyiladigan donor qoni doimo OIVga tekshirilgan bo`lishi; Turmush o`rtog`iga to`liq vafodor bo`lish va tasodifiy jinsiy aloqa vaqtida albatta prezervativdan foydalanish lozim. Eng yaxshi oldini olish yo`li – odob chegarasidan chiqmaslik.

Xulosa

Respublikamizning barcha ma`muriy hududlaridagi OITSGa qarshi kurash markazlarida Ishonch va Anonim xizmat ko`rsatish xonalari faoliyat yuritmoqda. Bu maskanlarda bemorlar o`zlarini saqlagan holda bepul maslahat olib, lozim topilsa, laboratoriya tekshiruvidan o`tishi mumkin. Aytish joizki, faqat insonning

ongi va hulqi o'zgargandagina OIVga qarshi chora-tadbirlar o'z samarasini beradi. Shuning uchun inson o'zini turli xil xastaliklardan asray bilish, uzoq umr ko'rish va farovon hayot kechirishga tayyorlashi lozim. Buning birdan-bir yo'li sog'lom turmush tarzidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.“Buyuk maqsad yo‘lidan og‘ishmaylik” asari, I.A.Karimov
- 2.“Giyohvand moddalarni iste‘mol qilishning zararini kamaytirish dasturi” (O‘quv qo‘llanma), Toshkent-2008y.ref.uz
- 3.“Darakchi”(“Ogohlik”)– gazetasi, №47soni, 25.11.2010 y.
- 4.emedic.uz
- 5.google.ru
- 6.med.uz